

<https://doi.org/10.15407/socium2024.01-02.091>

УДК 338.45:339.186:342.78

JEL: D81; H56; H57; L50; L67; O21

Creative Commons Attribution 4.0 International

Завгородня М.Ю., канд. екон. наук, науковий співробітник відділу промислової політики, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: mzavgorodnia@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9190-6403>,

Шелудько Е.І., канд. екон. наук, ст. н. с., старший науковий співробітник відділу промислової політики, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: sheludkoella@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4329-063X>

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ПРОДУКЦІЇ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються можливості стимулювання державою внутрішнього попиту та заміщення у публічних закупівлях імпортової складової, що сприятиме економічній самодостатності, стійкості, подовженню внутрішніх ланцюгів доданої вартості, створенню нових робочих місць. Зазначено, що продукція легкої промисловості використовується в усіх сферах життєдіяльності населення та національної економіки. Автори акцентують, що діяльність легкої промисловості має суттєвий мультиплікативний ефект для розвитку суміжних виробництв і сфер, що важливо для обороноздатності та відбудови виробничих та інфраструктурних об'єктів. Предметом дослідження є реалізація політики забезпечення пріоритетності підтримки українських товаровиробників і стимулювання державними органами попиту на вітчизняні товари в умовах воєнного стану, удосконалення системи планування закупівель. Автори намагаються обґрунтувати стимулюючі заходи для зростання державних закупівель продукції легкої промисловості через надання переваг вітчизняним виробникам, для чого здійснюють дослідження та оцінку змін в державних закупівлях продукції легкої промисловості в умовах воєнного стану. З цією метою ними застосовано низку методів: аналізу та синтезу – для визначення пріоритетів у державних закупівлях продукції легкої промисловості, дедукції та індукції – для встановлення причинно-наслідкових зв'язків та упорядкування об'єктивних знань щодо відповідних економічних процесів і явищ з метою забезпечення стійкості національної економіки в умовах війни. Застосовувалися також табличні методи та порівняння, що дозволило окреслити основні результати дослідження, узагальнити й систематизувати матеріали. Розраховано мультиплікативний ефект в основних цінах. Проаналізовано державні закупівлі продукції легкої промисловості через систему “Prozorro”. Виявлено низку проблем, що заважають вітчизняним підприємствам брати участь і перемагати у публічних закупівлях. Запропоновано напрями та заходи щодо стимулювання залучення вітчизняних підприємств брати участь у публічних закупівлях та імпортозаміщенні в Україні, покращення процесу закупівель.

Ключові слова: публічні закупівлі, легка промисловість, система “Prozorro”, воєнний стан.

Zavgorodnia M.Yu., PhD in Economics, Researcher, Department of Industrial Policy, SO "Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine", 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: mzavgorodnia@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9190-6403>,

© Завгородня М.Ю., Шелудько Е.І., 2024

ISSN 1681-116X. Український соціум, 2024, № 1-2 (88-89): 91–102

91

Sheludko E.I., PhD in Economics, Senior Researcher, Department of Industrial Policy, SO "Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine", 26, Panasna Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: sheludkoella@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4329-063X>

PUBLIC PROCUREMENT OF LIGHT INDUSTRY PRODUCTS UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS

The article is devoted to the importance of stimulating domestic demand by the state and substituting the import component in public procurement, which will contribute to economic self-sufficiency, sustainability, extension of internal chains of added value, and the creation of new jobs. It is noted that the products of light industry are used in all spheres of life of the population and the national economy. Authors underline that the activity of light industry has a significant multiplicative effect on the development of related industries and spheres, which is important for defense capability and the reconstruction of production and infrastructure facilities. The subject of the study is the implementation of the policy of ensuring the priority of support for Ukrainian producers and stimulation by state bodies of demand for domestic goods in conditions of martial law, improvement of the procurement planning system. Authors try to substantiate stimulating measures for the growth of state procurement of light industry products by providing advantages to domestic producers. Changes in state procurement of light industry products under martial law were studied and assessed. The article uses a number of methods: analysis and synthesis – to determine priorities in state procurement of light industry products, deduction and induction – to establish cause-and-effect relationships and organize objective knowledge about relevant economic processes and phenomena in order to ensure the stability of the national economy under war conditions. Comparative and tabular methods were also used, which made it possible to outline the main results of the research, to summarize and systematize the materials. Multiplicative effects were calculated on the basis of the table "input-output at basic prices". State purchases of light industry products through the Prozorro system were analyzed. A number of problems were identified that prevent domestic enterprises from participating and winning in public procurement. Directions and measures for stimulating the involvement of domestic enterprises to participate in public procurement and import substitution in Ukraine, improving the procurement process are proposed.

Keywords: public procurement, light industry, Prozorro system, martial law.

Державні закупівлі є основним каналом державних витрат на придбання товарів і послуг. За даними Світового банку [1], в середньому на державні закупівлі можуть виділятися від 29% до 50% державних бюджетів і, відповідно, значна частка валового внутрішнього продукту. Воєнний час актуалізував пошук економічних можливостей і внутрішніх резервів формування ВВП через стимулювання попиту на українські товари легкої промисловості, розширення механізму локалізації на галузеві товари, питання якісної верифікації постачальників у державних і публічних закупівлях.

Внутрішній український ринок продукції легкої промисловості характеризується значною "тінізацією"; насиченням імпортними товарами, ввезеними із заниженням митної вартості та контрабандним чином; зростанням обсягу ввезення вживаного одягу, високою імпортозалежністю виробництва щодо сировинних і проміжних товарів. Останнім часом позитивним стимулом розвитку внутрішнього ринку цього сегмента

стали зростаючі потреби споживачів продукції – корпоративних структур та особливо силових відомств і Збройних сил України.

Саме в цьому контексті наявна потреба “перезавантаження” державного регулювання внутрішнього ринку продукції легкої промисловості на тлі імпортозалежності ринку, що актуалізує, зокрема, переосмислення державних функцій щодо регулювання проникнення іноземної складової в сектор державного споживання та ініціативи щодо застосування інструменту локалізації в публічних закупівлях. Тому предметом дослідження є реалізація політики забезпечення пріоритетності підтримки українських товаровиробників і стимулювання державними органами попиту на вітчизняні товари в умовах воєнного стану, удосконалення системи планування закупівель.

Метою статті є обґрунтування стимулюючих заходів для зростання державних закупівель продукції легкої промисловості через надання переваг вітчизняним виробникам.

Теоретико-практичними основами дослідження виступають дослідження в галузі публічних закупівель, управління та економіки. Серед зарубіжних науковців виокремлюються роботи з вивчення: багатогранного значення закупівель для економічного розвитку та структурних змін; вирішення суспільних проблем тощо [2]; практик протидії корупції, контролю та моніторингу ефективного витрачання державних коштів [3]. Теоретико-методологічні аспекти впливу публічних закупівель на економіку досліджували вітчизняні науковці, зокрема, А. Казанджі, А. Кравчук, А. Мілька, А. Пантелеймоненко, С. Сирцева, Ю. Чебан. Вони зауважують про провідну роль держави в покращенні процесу закупівель у цілому, стимулюванні економічних перетворень і закупівель продуктів з відновленим вмістом або з перероблених матеріалів [4]. Значний внесок у введення в практику інструменту локалізації зробили законотворці Д. Кисилевський та Д. Наталуха, а проблеми введення нецінових критеріїв публічних закупівель з метою стимулювання виробництва в Україні досліджували В. Чайковська [5] та М. Зверяков [6]. При цьому зазначені праці не враховують поточну ситуацію та виклики, які постали перед Україною з 2022 р. На нашу думку, для глибшого та ширшого аналізу треба оцінити якісні зміни зростання державних закупівель, зокрема продукції легкої промисловості, в умовах воєнного стану та обґрунтувати необхідність запровадження стимулюючих заходів.

Методи розрахунків. За основу розрахунків цього дослідження взято положення зі статті М. Чепелева [7] за наведеною формулою:

$$M = (E+B-A)^{-1}, \quad (1)$$

де $E \in R^{n \times n}$ – одинична матриця; $B \in R^{n \times n}$ – матриця проміжного споживання імпорту; $A \in R^{n \times n}$ – матриця, елемент a_{ij} якої показує частку споживання продукції i -ої галузі j -ою галуззю у випуску продукції i -ої галузі.

Крім того, таблицями “Витрати-випуск” за 2021 р. обраховані мультиплікативні ефекти. Величини мультиплікаторів можна отримати з матриці M шляхом підсумовування елементів матриці (m_{ij}) , що знаходяться на перетині i -го рядка та j -го стовпця:

$$\Delta X_j = \sum_{i=1}^n m_{ij}, \quad (2)$$

де $\Delta X_j \in R$ m_{ij} – елемент матриці M , що знаходиться на перетині i -го рядка та j -го стовпця.

У таблиці “Витрати-випуск” за 2021 р. (в основних цінах) виключалась імпортна складова у випуску. Методика заснована на положенні, що проміжне споживання одних галузей призводить до зростання випуску та проміжного споживання інших галузей. Ефект тоді тлумачиться як величина зміни галузевого випуску у відповідь на зміну величини кінцевого споживання.

Потенціальні податкові надходження розраховані відповідно до реальних надходжень податків підприємств легкої промисловості у 2021–2023 рр. до зведеного бюджету з урахуванням бюджетних відшкодувань (у тому числі ПДФО) та даних ДПСУ (податкова ефективність з податку на додану вартість сформована за видами економічної діяльності на рівні класу), згідно з “Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010”.

Можливий випуск продукції на діючих виробничих потужностях розраховувався на основі коефіцієнтів середньорічної завантаженості наявних виробничих потужностей підприємств легкої промисловості. Відповідно до реальних показників і пропорційно максимально можливій виробничій потужності розраховувались імовірні прирости експорту та кількості працюючих.

Результати і обговорення. Війна накладає негативний відбиток на розвиток підприємств галузі, які при цьому демонструють неймовірну гнучкість і адаптивність, зокрема, наростили в умовах війни у 2022 р. проти 2020 р. обсяг реалізованої продукції в 1,3 раза. Проте у 2022 р. Проти довоєнного 2020 р. істотно зменшилась кількість підприємств, що виробляють важливі види продукції: у галузі в цілому – майже на 28%, виробництві одягу – на 30%, виробництві панчішно-шкарпеткових виробів – майже на 50%. Підприємства галузі належать до малого та середнього бізнесу, причому виробництво більше зосереджене на середніх підприємствах (у довоєнному 2020 р. їхня частка в обсязі реалізованої продукції становила 73,1%). Знизилась і кількість зайнятих працівників у галузі: за даними Державної служби статистики України у 2023 р. кількість працівників галузі складала за секторами: у текстильному виробництві – 13,8 тис. працівників (падіння щодо 2021 р. – 18,8%), у виробництві одягу – майже 35,7 тис. працівників (менше на 16,0% відповідно), у виробництві шкіряних виробів – 15,3 тис. працівників (спад проти 2021 р. на 13,1%)¹.

За експертними оцінками асоціації, які враховують і “тіньовий” сегмент, загальний обсяг внутрішнього ринку товарів легкої промисловості становить понад 200 млрд грн, причому частка імпорту на ньому – від 80% до 90%. Імпорт товарів легкої промисловості в довоєнному 2021 р. втричі перевищував експорт продукції, а в 2023 р. – вшестеро, причому імпорт спеціального одягу та взуття для силових структур за 2022 р. в обсягах поставок склав понад 60%.

У багатьох сегментах внутрішнього ринку товарів традиційно переважає імпортна продукція, а частка вітчизняної надто мала – від 6,2% до 33,5% (табл. 1). Це пов’язано,

¹ Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

насамперед, із загостренням значних структурних деформацій в економіці та низькою конкурентоспроможністю підприємств в умовах обмеженості ресурсів і відкритості економіки. За даними аналізу економічних чинників, які впливають на конкурентоспроможність вітчизняних товарів легкої промисловості, підприємства працюють за умов світових цін на імпортну сировину, матеріали та устаткування, які формують 65–80% собівартості продукції. Водночас витрати на оплату праці становлять лише 10–20% у собівартості продукції. Тому вітчизняні товари не витримують цінової конкуренції з контрабандними та контрафактними товарами.

Таблиця 1

Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлю товарів, які вироблені на території України, %

Найменування товарної групи	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Текстильні товари, фіранки, гардини, штори та тюль	25,9	28,7	34,6	35,5	33,5
Одяг	8,2	8,8	7,7	7,2	6,2
Взуття	3,7	4,2	6	7,5	7,8
Шкіряні вироби та дорожні приналежності	2,6	3	5,7	6,3	8,3

Джерело: складено авторами за даними: Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлю товарів, що вироблені на території України. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sr/chprt/chprt2017_u.htm

Локалізація виробництва [6; 8; 9] як інструмент імпортозаміщення полягає у формуванні та подовженні національних ланцюжків створення вартості, спрямованих на випуск у країні кінцевого експортно-орієнтованого продукту. В Україні ще до війни окремі початкові ланки виробничого ланцюга (підготування та прядіння текстильних волокон, оздоблення текстильних виробів, виробництво трикотажного полотна) знижали, що зумовлювало необхідність постачання продукції та робіт з інших країн. Водночас у ланок виробництва проміжних матеріалів і готових виробів (зокрема, килимів, канатів, мотузок, шпагату, сіток, інших текстильних виробів, одягу зі шкіри, спіднього одягу, панчішно-шкарпеткових виробів, іншого трикотажного та в'язаного одягу) теж втрачався потенціал, а виробництво залишалось на одиничних підприємствах. Проте і до, і під час війни основні виробництва продукції стратегічного значення (виробництво захисного, тактичного одягу, взуття) нарощували свій потенціал і асортимент. Значна частка кінцевої продукції, що нині імпортується, може бути вироблена в нашій країні, оскільки її види не належать до безальтернативного та неконкуруючого імпорту. Обсяги продукції легкої промисловості в державних закупівлях, як очікується, збільшуватимуться через необхідність самозабезпеченості в умовах тривалої військової агресії, для захисту територіальної цілісності держави, тому вкрай важливо розвинути внутрішній ринок і подовжувати вартісний ланцюжок.

Ключова роль галузі полягає у гнучких можливостях, навіть в умовах війни, забезпечувати зайнятість населення, перекваліфікацію та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, надання можливостей для швидкого відновлення у новій місцевості. Водночас гостра нестача кваліфікованих кадрів залишається болючою проблемою галузі, яка посилилась внаслідок мобілізації. Особливо відчутно це для працівників, які володіють унікальними спеціальностями та здійснюють підтримку

важливих виробництв: ткацького, шкіряного, оздоблення та обробки шкіри, тканин, обслуговування та ремонту обладнання, виготовлення фурнітури. Необхідним кроком для вирішення питання збереження кадрів є бронювання спеціалістів критичних для галузі професій.

Нині план заходів щодо підтримки економічного зростання легкої промисловості включає більш активне залучення українських товаровиробників до участі у публічних закупівлях. Згідно з аналізом публічних закупівель, який проводився за даними, доступними за 2022–2023 рр. за найбільшими за обсягами категоріями товарів, зросли ємність ринку у 3,4 раза, суми підписаних контрактів – у 2,8 раза, вартість одного контракту – в 1,9 раза без врахування коливань цін (табл. 2).

Таблиця 2

Основні характеристики ринку закупівель товарів легкої промисловості у 2022–2023 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.
Ємність ринку, млн грн	8039,4	27 611,7
Кількість процедур (лотів)	84 873	116 032
Сума підписаних контрактів, млн грн	4590,1	13 000,0
Кількість контрактів	76 862	112 001

Джерело: розраховано авторами за даними: Olik. Sense. Enterprise. URL: <https://bi.prozorro.org/hub/stream/aaec8d41-5201-43ab-809f-3063750dfafd>

Галузь робить значний внесок у підвищення обороноздатності країни шляхом задоволення потреб української армії та силових структур у речовому майні, супутніх виробів до військової техніки й у засобах індивідуального захисту (табл. 3). Важливе місце у структурі ринкового асортименту займає продукція виробничо-технічного призначення, зокрема спеціального.

Таблиця 3

Найбільші за обсягами закупівель у системі “Prozorro” категорії товарів легкої промисловості

Назви категорій	Кількість контрактів		Сума підписаних контрактів, млн грн	
	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.
Індивідуальне обмундирування	1389	1949	621,50	5342,67
Взуття, крім спортивного та захисного	1458	2054	240,16	1511,84
Формений одяг	1270	1538	500,93	497,20
Спеціальний робочий одяг	1813	3037	308,28	64,76
Вироби домашнього текстилю	5607	9157	288,70	398,74

Джерело: складено авторами за даними: Olik. Sense. Enterprise. URL: <https://bi.prozorro.org/hub/stream/aaec8d41-5201-43ab-809f-3063750dfafd>

Текстиль технічний використовують для виготовлення шин, сталевих канатів, автомобілів, тканини для укриття, транспортерів, пожежних рукавів, фільтрів і засобів індивідуального захисту від різноманітного ураження, негативних явищ оточуючого середовища та шкідливих виробничо-побутових факторів і багато інших видів продукції. Значну частку у цій групі товарів складає спеціальний і робочий одяг. Так, у 2019–2020 рр. серед найбільш закуповуваних товарів були формений одяг (код

18110000-3) та спеціальний робочий одяг (код 18130000-9), взуття різне, крім спортивного та захисного (код 18810000-0). З початком війни перше місце у закупівлях посіла категорія “індивідуальне обмундирування”.

Водночас вибірка за закупівлями продукції легкої промисловості показала орієнтовну питому частку імпоротної складової в державних закупівлях у 37%. Отже, за оціночними розрахунками, заміщення цього імпорту може позитивно вплинути на ВВП, спричинивши зростання на 0,04 в. п., потенційно збільшити експорт на 0,065 млрд дол. США та за умови збереження і дозавантаження потужностей примножити податкові надходження на 20,7% (0,7 млрд грн).

Зростання обсягів і вартості державних закупівель слугує важелем впливу як на економіку в цілому, так і на окремі її складові, зокрема, на зайнятість. Важливими показниками впливу легкої промисловості на формування та зростання ВВП є наявна чисельність працівників галузі, що забезпечує безперервність процесу виробництва продукції. За даними Державної служби статистики України [7], у 2021 р. коефіцієнти середньорічної завантаженості наявних виробничих потужностей промислових підприємств легкої промисловості склали у текстильному виробництві 65,7%, у виробництві одягу – 73%, у виробництві шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 81,8%. Це дозволяє визначити не тільки максимально можливий випуск продукції на довоєнних виробничих потужностях, але й необхідну для цього кількість працюючих. Потенціальний випуск продукції в процесі відновлення може бути досягнутий за урахування низки чинників: відбудови зруйнованих підприємств та інфраструктури, відновлення логістичного потенціалу, доступу до фінансових ресурсів, удосконалення організації та технічного переозброєння виробництва, а також за умови забезпеченості галузі професійними кадрами. За умови повного завантаження виробничих потужностей можливий приріст додаткових робочих місць у галузі, який може скласти 28,5 тис. працівників. Можливості дозавантаження виробничих потужностей слід шукати, насамперед, в отриманні додаткових замовлень. В умовах істотного (порівняно з довоєнним періодом) скорочення замовлень зі сторони іноземних замовників, слід популяризувати саме позитивний досвід участі в закупівлях підприємств, варто збільшити обсяги державного замовлення на постачання продукції для забезпечення потреб безпеки та оборони, а також максимально зберегти кадровий потенціал галузі для потреб відновлення.

Згідно з розрахунками за таблицями “Витрати-випуск” в основних цінах за 2021 р. щодо легкої промисловості, прямий вплив зростання ВДВ у проміжному споживанні щодо ланцюга вартості становить 51 копійку на 1 грн. При цьому найвищий ефект від зростання в легкій промисловості мають суміжні виробництва: виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (будівельні матеріали). Відповідно до розрахунків мультиплікатора щодо впливу попиту на готову продукцію легкої промисловості (збільшення обсягу державних закупівель), зростання на 1 грн випуску призведе до збільшення випуску у всіх інших галузях на 1,097.

Ринок продукції легкої промисловості є споживчо орієнтованим, і з огляду на невисоку купівельну спроможність населення, головним стимулом його функціону-

вання до війни були експортні поставки за давальницькими схемами. Крім того, експортноорієнтоване виробництво та імпортоорієнтоване споживання (переважання на внутрішньому ринку імпорту) свідчить про невідповідність між попитом і пропозицією. Вітчизняна продукція має непогані показники якості, строку гарантії, вартості гарантійного обслуговування (зокрема, кращі за китайські аналоги), але часто ціновий фактор, особливо в публічних закупівлях, мав пріоритетне значення й іноді ставав єдиним критерієм вибору закупівель. У підсумку вітчизняна продукція програвала турецькій або китайській. На ціну вітчизняної продукції дуже впливає значна залежність виробництва від імпортованої сировини – пряжі, бавовняних і сумішевих тканин, нетканих матеріалів, ниток синтетичних і штучних, вати, фурнітури, барвників, шкіри, клеїв взуттєвих, технічного обладнання.

До проблем вітчизняних виробників, що заважають брати участь у закупівлях, належать невисокий рівень компетенцій щодо процедур публічних закупівель, які часто змінюються, нероз'яснення законодавчих новел і упередженість щодо оплати індивідуальних консультацій з розміщення інформації про виробника та проведення закупівель; невикористання можливостей електронних платформ; упередженість у розкритті інформації про місцезнаходження (у воєнний час) та бізнесових даних; переконаність підприємців відносно значної корупційної складової закупівель. Великого негативного резонансу серед підприємців набула позиція Державної аудиторської служби України (впевненість про продажі продукції Міністерству оборони України за собівартістю), а також виникли значні труднощі з урахуванням прибутку за поставки оборонного призначення у 2022–2023 рр.

У реальних умовах є окремі прогалини, які знижують ефективність тендерних процедур закупівель: змова учасників ринку закупівель; встановлення дискримінаційних обмежень або переваг у тендерній документації (свідомо чи несвідомо) замовниками; надмірність адміністративних процедур і відбір переможця за одним показником (а саме ціною) часто спричиняє неможливість отримання планованого результату; складність і надмірність адміністративних процедур створюють умови для зловживань ними з боку учасників тендерів, які не стали його переможцями, внаслідок чого переноситься термін прийняття рішень щодо переможця, що створює додаткові ризики; встановлення дискримінаційних вимог при здійсненні закупівель на регіональному та місцевому рівнях; брак досвіду (аналізу конкурентів та їхньої цінової стратегії; неякісна підготовка тендерної пропозиції, відсутність онлайн при проведенні аукціону; неналежне реагування на повідомлення про усунення невідповідності, невчасне додавання документів) та професійних знань у фахівців підприємств у сфері закупівель. Брак професійної спроможності та стимулів на особистому рівні (переважно проведення закупівель є додатковим неоплачуваним завданням) часто призводить до проведення простіших і швидших (але не завжди кращих) процедур без гарантування найкращого поєднання ціни та якості в рамках електронного аукціону. Попередити такі випадки можливо через запровадження регулярного проведення практичних семінарів, а також через забезпечення інформаційно-консультаційної підтримки та навчання у сфері закупівель для мікробізнесу із нижчою, ніж у великого та середнього бізнесу, спроможністю участі у публічних закупівлях.

Підхід щодо включення нецінових критеріїв (кваліфікаційні критерії, екологічні, експлуатаційні витрати, гарантійне обслуговування, умови оплати) у вимоги до тендерних процедур допомагають замовнику отримати якіснішу продукцію. На думку підприємців, такими критеріями в легкій промисловості має бути наявність спеціалізованого технологічного обладнання (не менше ніж 20 працівників відповідної кваліфікації) та виробничих потужностей. Крім кваліфікаційних критеріїв як однієї з головних вимог щодо участі у тендері, повинні вказуватись технічні специфікації, до яких мають належати: рекомендовані обсяги, щільність, пропорції складу тканин, матеріалів, одягу з посиланням на нормативні документи (стандарти, методичні рекомендації МОН, МОЗ, Мінекономіки). Замовник може визначити певні вимоги до послуг, зокрема, до енерго- та ресурсозбереження, управління відходами тощо.

До критеріїв публічних закупівель в ЄС належать: оцінка життєвого циклу (LCA), вуглецевого сліду (CF), вторинних і відновлюваних матеріалів як сировини, зниження викидів від транспортування обладнання. Поширена там практика циркулярних публічних закупівель – це підхід до екологізації закупівель, за яким державні органи закуповують роботи, товари або послуги, спрямовані на створення закритих енергетичних і матеріальних циклів у ланцюгах постачання з мінімізацією, а в найкращому випадку – уникненням негативного впливу на навколишнє середовище та утворення відходів протягом всього їхнього життєвого циклу. Для України незвичною практикою є включення до вимог критеріїв, отриманих внаслідок оцінки життєвого циклу продукції, оскільки переробкою та утилізацією текстилю займаються в дуже обмежених масштабах, подібні ініціативи на промисловому рівні тільки з'являються.

З огляду на це, варто проаналізувати досвід США з підтримки стійкості національного виробника при закупівлях, що полягає у такому розподіленні лотів: переважною – 60% від загального обсягу лоту, а залишок розподіляється пропорційно між іншими учасниками, що пройшли кваліфікаційний відбір².

У майбутньому потрібно буде враховувати вимоги до вартості життєвого циклу, циркулярної складової в продукції, а також щодо захисту навколишнього середовища, економії ресурсів, ресайклінгу й апсайклінгу в контексті європейської Стратегії щодо екологічно чистого текстилю на принципах циркулярного виробництва для формування зеленого та конкурентоспроможного текстильного сектору.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, в умовах війни легка промисловість продемонструвала відповідність суспільним і безпековим потребам країни, з огляду на виклики, цілі й завдання, які перед нею постають, та її специфіку (імпортозалежність і експортоорієнтованість). Ризиками реалізації заходів імпортозаміщення через державні закупівлі є значна залежність виробництва від імпортованої сировини, проміжних матеріалів, технічного обладнання та комплектуючих (що вимагає чіткості планування координації та моніторингу й контролю), нестача замовлень у виробників і кваліфікованих кадрів, які володіють унікальними навичками; недосконала процедура планування державних замовлень. Українська легка про-

² Шелудько Е., Завгородня М. Здійснення публічних закупівель для підприємств легкої промисловості: особливості воєнного часу. 12.04.2024. URL: <https://www.facebook.com/Prompolit/>

мисловість готова повністю забезпечити потреби, зокрема силових структур. Вагоме значення для цього може мати розширення вітчизняної складової ланки сировинних ресурсів для легкої промисловості, представленої вовною, льоном, хімічними волокнами та нитками, шкірою, коноплями, хутровою та пуховою сировиною.

Для успішності впровадження інструменту публічних закупівель на цьому ринку важливими є завчасне планування замовлень з боку держави та прозора закупівельна політика, оскільки через сировинну імпортозалежність і логістичні перепони затягується тривалість виробничого циклу (з урахуванням того, що літнє обмундирування шиється зимою, а зимова форма – влітку). Горизонт планування може подовжити ціла низка заходів: зокрема, покращення роботи Державного оператора тилу, удосконалення процедури планування відносно здійснення закупівель і перехід до моделі рамкових угод, який запобігатиме терміновим закупкам дорогих іноземних виробів за валютними контрактами і без відповідності національним вимогам.

Крім того, поширення кращих практик написання вимог замовника при закупівлях зменшить можливу корупційну та спекулятивну складову, оскільки вони мають містити вимоги оновленого законодавства у сфері безпечності та якості текстильних виробів, одягу, взуття, замовники мають достатньо інструментів для застосування додаткових вимог як критеріїв сталих публічних закупівель, підвищуючи вимоги до кваліфікації, безпечності, екологічності, надійності продукції у поєднанні з вимогами ефективного використання ресурсів і зменшення утворення відходів.

Потрібно віддавати перевагу саме вітчизняним виробникам при державних і публічних закупівлях шляхом поширення інструменту локалізації, оскільки це дозволить зберегти економічний потенціал і робочі місця, а також не допустить залежності від іноземного постачальника під час війни. Основні стейкхолдери повинні прагнути мінімізувати проблеми, що можуть виникнути під час виконання закупівельних процедур. Останнім часом виробникам у цьому допомагають фахівці електронних майданчиків закупівель, представники Державного оператора тилу, державних замовників.

В умовах істотного скорочення, особливо порівняно з довоєнним періодом, замовлень з боку іноземних замовників слід популяризувати позитивний досвід участі в закупівлях підприємств, збільшити обсяги державного замовлення на постачання продукції для забезпечення потреб безпеки й оборони.

Механізм розвитку внутрішнього ринку, зокрема через удосконалення державних закупівель і розширення застосування інструменту локалізації передбачає: створення локалізованих ланцюгів виробництва на вітчизняній сировині; на основі Закону України “Про публічні закупівлі” та Постанови Кабінету Міністрів України від 02.07.2022 р. № 861 поширення інструменту локалізації на продукцію легкої промисловості, шляхом затвердження Кабінетом Міністрів України додаткового переліку товарів щодо локалізації; розробку каталогу локалізованої продукції легкої промисловості удосконалення планування забезпечення Збройних сил України, збільшення горизонту планування; приведення умов договорів до належного стану щодо приймання / здачі продукції, зміну правил прийому якості товарів; встановлення нецінових

кваліфікаційних критеріїв щодо виробника продукції, якості продукції, впливу на довкілля.

У подальших розвідках перспективною була б ціла низка дій, зокрема: моніторинг ефективності державних і публічних закупівель іншої промислової продукції, аналіз доцільності включення її до переліку товарів, на які поширюється застосування вимог стосовно ступеня локалізації при державних закупівлях і розрахунок шкали його підвищення з часом.

Список використаних джерел

1. Benchmarking Public Procurement. International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank. 2016. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/154641523554023955-0050022018/original/BPP16ReportFinal.pdf>
2. Uyarra E., Zabala-Iturriagoitia J.M., Flanagan K., Magro E. Public procurement, innovation and industrial policy: Rationales, roles, capabilities and implementation. *Research Policy*. 2020. Vol. 49. Issue 1. P. 103844. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2019.103844>
3. Jiménez A., Hanoteau J., Barkemeyer R. E-procurement and firm corruption to secure public contracts: The moderating role of governance institutions and supranational support. *Journal of Business Research*. 2022. Vol. 149. P. 640–650. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.05.070>
4. Polonsky M.J., Wijayasundara M., Noel W., Vocino A. Identifying the drivers and barriers of the public sector procurement of products with recycled material or recovered content: A systematic review and research propositions. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 358. P. 131780. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131780>
5. Чайковська В.В. Щодо потреб врахування міжнародних зобов'язань при запровадженні вимог локалізації у публічних закупівлях. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова*. Одеса: Гельветика, 2021. Т. 2. С. 609–612.
6. Зверяков М. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2024. Т. 65. № 8 (729). С. 3–19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>
7. Чепелев М. Оцінка мультиплікативних ефектів для галузей економіки України: ретроспективний аналіз на базі таблиць “Витрати-випуск”. *Економіст*. 2012. № 11. С. 74–76.
8. Булеев І.П., Брюховецька Н.Ю., Чорна О.А. (2021). Модернізація промисловості шляхом імпортозаміщення та локалізації виробництва у машинобудуванні. *Економічний вісник Донбасу*. № 1 (63). С. 37–51. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1\(63\)-37-51](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-37-51)
9. Сударкіна С. Локалізація промислового виробництва як фактор відродження промисловості України. *Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (Економічні науки)*. 2021. № 1. С. 13–17. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2021.1.13>

Надійшла 2.10.2024
Прорецензована 19.10.2024
Доопрацьована 21.10.2024
Підписана до друку 25.10.2024

References

1. Benchmarking Public Procurement. (2016). International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/154641523554023955-0050022018/original/BPP16ReportFinal.pdf>

2. Uyara, E., Zabala-Iturriagoitia, J.M., Flanagan, K., Magro, E. (2020). Public procurement, innovation and industrial policy: Rationales, roles, capabilities and implementation. *Research Policy*, 49 (1), 103844. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2019.103844>
3. Jiménez, A., Hanoteau, J., Barkemeyer, R. (2022). E-procurement and firm corruption to secure public contracts: The moderating role of governance institutions and supranational support. *Journal of Business Research*, 149, 640-650. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.05.070>
4. Polonsky, M.J., Wijayasundara, M., Noel, W., Vocino, A. (2022). Identifying the drivers and barriers of the public sector procurement of products with recycled material or recovered content: A systematic review and research propositions. *Journal of Cleaner Production*, 358, 131780. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131780>
5. Chaikovska, V.V. (2021). Regarding the need to take into account international obligations when introducing localization requirements in public procurement. In S.V. Kivalov (Ed.), *Science and public life of Ukraine in the era of global challenges for humanity in the digital era (on the occasion of the 30th anniversary of the declaration of independence of Ukraine and the 25th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine): in 2 volumes: materials of the International science and practice conf. (Odesa, May 21, 2021)*, 2 (pp. 609-612). Odesa: Helvetyka [in Ukrainian]
6. Zveryakov, M. (2024). Formation of a model of economic development model in new historical realities. *Ekonom. Ukr. – Economy of Ukraine*, 65, 8 (729), 3-19. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003> [in Ukrainian]
7. Chepeliev, M. (2012). Estimation of multiplier effects for Ukrainian industries: a retrospective analysis based on the "input-output" tables. *Economist*, 11, 74-76 [in Ukrainian]
8. Buleev, I.P., Bryukhovetska, N.Yu., Chorna, O.A. (2021). Modernization of industry through import substitution and localization of production in mechanical engineering. *Economic Herald of Donbass*, 1 (63), 37-51. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1\(63\)-37-51](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-37-51) [in Ukrainian]
9. Sudarkina, S. (2021). Localization of industrial production as a factor of industry revival of Ukraine. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Economic Sciences)*, 1, 13-17. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2021.1.13> [in Ukrainian]

Received on October 2, 2024

Reviewed on October 19, 2024

Reviewed on October 21, 2024

Signed for printing on October 25, 2024